

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ПЕТА (2017), СВЕСКА 3

МАТИЦА СРПСКА

индивидуе и свеопште природе“ (192). Ауторка такође исправно учава да Вирџинији Вулф полази за руком да веома вјешто брише све традиционалне границе између објективног и субјективног времена али и објективног и субјективног свијета, с тим да је значајнији нагласак на субјективним обрисима категорија времена и простора, што је још један од процеса започетих у женском писму у викторијанском роману. *Граница*, како закључује др Марија Летић, постаје средиште, односно „спона између садашњеџ и прошлоџ, између овдје и тамо, између иренуиџка и мјестиџа, оџажања и џворења(...)" (193), а цјелокупно стваралаштво Вирџиније Вулф засновано је на конкретној основи о трагању ликова „на праткичном и симболичном плану, за својим ’јаством“ (195).

На основу свих укратко изложених ставки, можемо закључити да је монографија *Сиварање и иденџиџеџи*: *Сумрак свијести у романима Вирџиније Вулф* ауторке др Марије Летић један од вриједнијих доприноса англистичкој србистици у новије вријеме и сјајна полазишна тачка за све љубитеље енглеске књижевности, посебно енглеског модернизма. Ауторка је својим веома питким стилем, беспријекорном научном методологијом и свим формалним и суштинским постулатима академског писања успјела да нам приближи како романи Вирџиније Вулф и доминантну проблематику питања идентитета, тако и сва друга есенцијална питања енглеске књижевности 20. вијека. У овом периоду мали човјек бива препуштен сам себи, савим збуњен окружењем које се непрестано мијења и доноси стално нове ратове, страхове и неизвјесност која, неминовно, доводи да врхунца у прикаивању проблематике којој је др Летић посветила пажњу у овој монографији.

Др Оџњен Курџеџи
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет, Пале
Катедра за англистику
ognjen.kurtes@ffuis.edu.ba

UDC 821.163.41.09 Radović B. (082)(049.32)

НА ПЕСНИЧКОЈ ГОЗБИ КОД БОРИСЛАВА РАДОВИЋА

(*О џоезији и о џоеџиџи Борислава Радовића*. Зборник радова. Београд: Институт за књижевност и уметност – Библиотека града Београда, 2017)

Зборник радова *О џоезији и о џоеџиџи Борислава Радовића* настао је као резултат рада на пројекту *Смена џоеџиџких џарадиџми у срџској књижевности ХХ века: национални и евроџски контекст* и сарадње Института за књижевност и уметност са Библиотеком града Београда, а представља двадесет другу књигу проминентне серије *Поетичких исџраживања*. Магистрална тежња херменеутичких напора зборником окупљених аутора јесте исцртавање што прегледније и прецизније поетичке мапе Радовићевог импозантног шездесетогодишњег књижевног деловања. Стога су визуре сабраних прилога, у намери да укупном резултантом досегну синтезу истраживачких увида, управљене ка разноврсним и појединачно богатим пределима Радовићевог литерарног стварања. Радовима је, дакле, интерпретирана и књижевноисторијски самеравана целокупна поезија Борислава Радовића, чиме је обухваћен не само ауторски признат опус већ и почетне лирске објаве,

које су касније изостављене строгим ствараочевим одабиром, потом књиге есеја и прозних записа, као и поетички знаковит, а за српску књижевност и културу изразито драгоцен песников преводилачки рад.

Осим што износе кључни разлог и основни смисао колективног научног прегнућа – одати пажњу и заслужену почасти песнику чије се дело обнавља у интересовању различитих читалачких генерација, а тумачима књижевности представља подједнако интелектуални изазов и ужитак – завршни редови уводне речи уредника Драгана Хамовића као да сугеришу још нешто: специфичан дух вербалне свечаности и умне гозбе, који се из плодног укрштаја живих речи научног скупа пренео и трајно настанио у текстуални садржај између корица зборника: „Поезија Борислава Радовића и даље представља изазов за пробране гозбенике, читаоце и тумаче разних нараштаја и склоности, окупљене у овом зборнику као на свечаности“.

Зборник пред читаоце износи двадесет и три научна прилога разврстана у три обимом слична одељка на основу очите тематске сродности или испољене заједничке усмерености на одређени корпус Радовићевих књижевних текстова. У први сегмент смештени су радови којима се изучавају опште одлике песникових објава, прате и испитују главне линије поетичких преображаја и анализира динамичан стваралачки однос према књижевној традицији и културном наслеђу. У интерпретативном фокусу научних истраживања другог сегмента налазе се Радовићева читалачка и критичка рецепција класичних и модерних песника, есејистичке рефлексije о крупним поетским питањима, али и одлике разноврсних аутопоетичких оглашавања. Последњи и најопширнији одељак зборника карактерише израженија тематска разноликост прилога. На тим страницама читамо радове о аутентичним укрштајима митског искуства и призора свакодневице, о опевањима топонимима културе, видовима комике, самозабораву језика, а потом и о песниковом преводилачком и поетичком односу према Шарлу Бодлеру.

Прва целина књиге отвара се прилогом *Поетички динамизам Борислава Радовића* у којем Јован Делић указује на семантичку прегнантност и аналитичку оперативност Радовићеве синтагме *поетички динамизам*, користи је као почетну тачку интерпретативног продора у природу песниковог поетичког еволуирања, да би је затим издвојио као општи стваралачки и програмски принцип. Аутор запажа како су се у зони деловања поетичке динамизације нашли различити аспекти лирског певања: облици стиха, ритамска организација, стајаће формуле и општа места, и потом закључује: „Очувати тајну – то је Радовићев стални, програмски принцип на којем истрајава чак и када привидно све разоткрива“.

Радивоје Микић у раду *Између херметичности и хумора* – који насловом сугерише ширину песниковог поетичког простора омеђујући га двема међусобно удаљеним и, могло би се рећи, супротним песничким одликама – запажа да „Радовић поступак схвата као динамичку категорију којој важно обележје може дати и дисконтинуитет“. На основу аналитичке обраде појединих песама и након сумирајућег књижевноисторијског погледа на целину Радовићевог песништва, аутор у завршници рада закључује да се песник од седамдесетих година наовамо „кретао између два обрасца лирског говора. Један од тих образаца је јако близак симболистичкој поезији, а други је знатно ближи оним облицима модерне поезије у којима је у први план постављена потреба да се изгради један лако видљиви однос према свету и појавама у њему.“

Стиховима песме *Млеко и мед*, лирском остварењу које од часа објављивања с нарочитом лакоћом буди и разиграва радозналост у читалачкој свести и плени интерпретативну пажњу књижевних тумача, у целини је посвећен есеј Драгана Стојановића под насловом *Сјај бића – Млеко и мед Борислава Радовића*. Поступним и минуциозним херменеутичким захватом, којим није угрожавана јасност нити

Радовића. У поетици песникових лирских оглашавања до 1970. године ауторка препознаје дејство малармеовски инспирисаног постсимболистичког херметизма, валеријевског интересовања за аутопоетичку рефлексију и надреалистичких метафоричких спојева.

Другу групу истраживања отвара прилог Јелене Новаковић *Радовићево читање Малармеових и Валеријевих њексјова*, којим се потцртава да је песничково читање француских носилаца симболистичких начела инспирисано пре свега енергијом поетичког препознавања. Ослањајући се на теоријске ставове и терминологију Антоана Компањона, ауторка указује и на то да читајући и цитирајући текстове Малармеа и Валерија, Радовић заправо ствара нови текст, чије настајање има четири фазе: „аблацију, извлачење одабраног одломка из текста чији је део, њодвлачење, које представља сама чињеница да је фрагмент забележен, акомодацију, ’прилагођавање читаоца тексту или текста читаоцу његовим увођењем у нови текст’ и њризивање, ’одушевљење читаоца које претходи његовом приписивању неком узроку”.

Интерпретирајући Радовићев есеј о Вергилију, Саша Радојчић нарочито пажњу посвећује тумачењу односа песничке и политичке моћи и начинима разумевања модерног песништва. Метакритичким прилогом *Песништво и моћ – Читање Радовићевог есеја о Вергилију* – истакнуто је да српски песник *Енеиду* не посматра само као јуначки спев већ и као „израз и у исти мах средство легитимације римске светскодржавне идеје“.

Тема студије *Poeta minor и poeta doctus* Петра Пијановића јесу Радовићеви имплицитно или експлицитно саопштени, односно поетски или дискурзивно изречени ставови о књижевноисторијском рангирању песника. Тежећи да из Радовићевих есеја *Читајући Вергилија и Poeta minor*, као и песме *Архејтиска*, ишчита принципе песникове поделе књижевника на основу уметничке вредности њихових дела, Пијановић се наслања и на теоријске ставове које је Богдан Поповић изнео у огледу *Шта је велики њесник*, а Томас Стернс Елиот у тексту *Шта је класик*. Након темељног компаративног самеравања поменутих текстова, аутор закључује да је Радовићева типологија троделна, то јест заснована на разлици између песника мањег значаја, великог и највећег песника. Међутим, будући да Радовић помиње и поете дилетанте, Пијановић сматра да би се његова подела рангова могла схватити и као четвороделна.

Прилогом *Ексјилицијни и имјилицијни сјавови Борислава Радовића о њоезији или чежњи за ѡрайочейком* Светлана Шеатовић подвлачи да је у Радовићевој поезији евидентна линија аутопоетичког певања, те да би се из збирки *Маина и Ојиси, ѓесла* могле издвојити премисе својеврсне филозофије песништва. Високо вреднујући стилску заводљивост Радовићевих есеја о класичним песницима, ауторка наводи да *Накнадна белешка о Вергилију* у читалачком доживљају оставља утисак врхунске, у хофмановском маниру исприповедане, приповетке, и потом закључује да „управо овом есејизираном причом Радовић започиње поетички дијалог о свепрожимајућем елиотовском синдрому у песништву 20. века“.

Студиозно приступивши испитивању аутореференцијалног домена Радовићевог стваралаштва и метапоетичког промишљања, Јана М. Алексић огледом *Ауѡио-ѡеѡлоѡија, ауѡиоѡеѡика и оѡѡале ауѡиоѡеѡичносѡи Борислава Радовића* поручује да би поменути песникову тенденцију можда најпре ваљало симболички разумети као однос песме према неизрецивом, тишини и белини. Један од драгоцених закључака овог прецизним херменеутичким увидима богатог текста јесте тврђња да се поетичност за Радовића „заснива на аутотеличности речи, на доживљају речи као речи, која не мора да указује ни на какву емоцију или појам изван себе“.

У студији *Радовићево читање Давича: ѡроблем ѡесничког сјварања* Јелена Панић-Мараш истиче да је интерпретирајући рано песништво Оскара Давича Бора

Радовић уједно покретао есенцијална питања песничког стварања и промишљао о проблему сложених релација поезије и идеологије. Ауторка увиђа да се „инсистирање на разлици између песника и дилетаната у есејистичком опусу Боре Радовића може читати као један вид начелне одбране поезије, који се не мора разумети само у контексту аутора о ком пише, већ и знатно више у оквиру његових сопствених поетичких начела“.

Трећу групу истраживања започињу два рада аналитички усмерена ка начинима и облицима Радовићеве поетизације митског искуства. Миломир М. Гавриловић указује на то да Радовић не само што из мита, као својеврсног складишта цивилизацијског искуства, преузима теме, мотиве и поступке, већ их при превођењу у ново књижевно окружење ресемантизује и унеколико детронизује. У наставку огледа *Ресемантизација митског искуства у њесништву Борислава Радовића* аутор издваја песничково комбиновање ироније и риме као механизам чији је циљ превредновање митема. Никола Маринковић је у студији *Фиџура њрејка у врџу Радовићеве њоезије: од наслеђених митских ка досеђнутиим културолошким значењима* испитивао моделе поетизовања појединих митских сижеа у распону од оних песама у којима се фигура претка и представа врта уобличавају до оних лирских остварења што поменуте архетипске мотиве деконструирше.

Полазећи од чињенице да је ерудитивност једна од кључних одлика Радовићевог песништва, Слађана Јаћимовић прилогом *Тојоними културе у њоезији Борислава Радовића* подвлачи да овако моделована лирика од читаоца и тумача захтева висок степен културног знања и опште хуманистичке обавештености. На основу пажљиве анализе песама *Излазак, Пев из Калевале, Долина краљева, Висока ѓрадња, Фајумски њорџрејти, Митска џрича, Веслачи, Ејиџалам, Провансалске сличице и Париски сан* студијом је утврђено да „отворен за сумњу и иронију као модернистички отклон од свега утемељеног у традицији, али са пуном свешћу о њеном значају и важности, песник шири сложену мрежу мотива којима се активирају дубоки слојеви културе, од мита до реминисценција из дела нововековних писаца и филозофа“.

Осим што ефектним насловом привлачи читалачку пажњу, оглед *Тишина у њоеџичком Лабиринту Борислава Радовића* Драгане Грбић одликују луцидна и убедљиво изведена херменеутичка запажања. Смисао лавиринтског простора из збирке *Маина* ауторка вешто доводи у везу са херметизмом Радовићевог певања, а затим уочава да „још две особине овог мотива рефлектују и одлике поетике Борислава Радовића. То су трагање за излазом из лавиринта, које се показује као израз свеукупног песничког трагања за правим песничким изразом, и континуитет кретања као неопходност да би се до изласка из лавиринта дошло, дато као израз континуираних и неуморних покушаја лирског субјекта да изрази неизрециво.“

У студији *Сирин Борислава Радовића – Сирене савременоџ свеџа* Мина Ђурић уочава промене типологије односа наручилац–стваралац унутар Радовићевих есејских промишљања и проверава их кроз примере стихова, како би успоставила могућу перспективу сагледавања разлике у позицији *сиринскоџ* и/или *сиренскоџ* стваралачког субјекта у односу на присуство и значај интериоризованог или имплицитног наручиоца текста.

За разлику од претходних тумача који су тему свакодневице у Радовићевој поезији редовно сагледавали кроз њено лирско преплитање са наносима митских садржаја, Марко Аврамовић текстом *Свакодневица и жанр слике у њоезији Борислава Радовића* аналитички фокус помера ка низу песама реалистичког и дескриптивног карактера, чији нас стихови, лишени митопоетских слојева, директно суочавају са стварима из свакодневног живота и блиске околине. Према Аврамовићевој ин-

терпретацији циљ ових песама је да у читалачкој свести уобличе визуелну представу једне сцене или ситуације, и то пратећи поетичке смернице књижевног *жанра слике*.

Огледом *Видови комике у каиџренима Борислава Радовића* Владан Бајчета детаљнијом анализом комичког потенцијала Радовићевих метрички строго организованих катрена настоји да превазиђе у досадашњој критичкој рецепцији доминантно свођење уметничког спектра песникових средстава за произвођење смећа на појам иронијског. Тумачећи несумњив удео ироније у Радовићевим стиховима, Бајчета тежи нијансирању њених типова. Пажљивим и проницљивим ослушкивањем полихромije хуморних тонова препознато је присуство аутоироније, хуморескне ироније, цинизма и пробабилizма, али и бурлескни третман поетске стварности, као и ефекат сабласне комике постигнут прожимањем тамнијих гротескних призора са ведријим нотама смешног.

Говорећи о песамама *Маине*, *Брајсџива њо несаници* и *Ојиса*, *Ѓесала*, Соња Миловановић у прилогу *Самозаборав језика: реч, речник, реченица Радовићеве њоезије* истиче да су језичка строгост и одсуство предметности биле основне карактеристике овог песништва: „као да је код Радовића све у језику, и то у језику који непрестано полази од себе ка спољашњем свету, па не нашавши тамо ослонца, враћа се поново себи“.

Радам Сање Париповић Крчмар *Поетичностима Борислава Радовића до комџендија о неосимболизму* проблематизована је књижевноисторијска позиција прве песникове поетске објаве. Ауторка указује да су *Поетичностима* иницирана својства метапоетског лирског говора и наглашеног односа према облику у каснијим Радовићевим делима еволуирала до степена песничке стратегије и нашла се у евидентираним одликама неосимболистичког песништва.

Завршни текст зборника носи наслов *Радовићев Бодлер: ѡревод и рецејција*. Анализирајући песников приступ превођењу поезије, Соња Веселиновић подвлачи како Радовић „полази од општеприхваћене тезе да је за песника добро да се опроба у превођењу поезије ради ширења изражајних могућности и дисциплиновања властитог песничког језика“. Студију окончава оцена да је укупним преводилачким, есејистичким, али и песничким радом, Борислав Радовић „одиграо значајну улогу у рецепцији Бодлеровог дела у српској књижености“.

Интерпетативно богатство и хвале вредни хеуристички домањаји сабраних прилога учинили су зборник *О њоезији и о њоејцици Борислава Радовића* несумњивим херменеутичким врхунцем досадашње критичке рецепције Радовићевог литерарног стваралаштва. Као нарочити успех ове књиге ваљало би истаћи чињеницу да аналитичком продорношћу истраживања није само значајно продубљено разумевање Радовићеве поезије већ су додатно расветљена и књижевноисторијски високо вреднована песникова есејистичка достигнућа и преводилачки рад. Зборник отуда прецизније исцртава поетички портрет Борислава Радовића, потврђује га као прворазредног песника и изврсног културног делатника и сврстава међу канонске вредности српске књижености XX века.

Немања З. Каровић

Докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду
Учитељски факултет Универзитета у Београду
karovic.nemanja@gmail.com